

V/56

III

Boga Stvarnika res ni treba?

Olikanim slovenskim krogom,
posebno onim v Ljubljani.

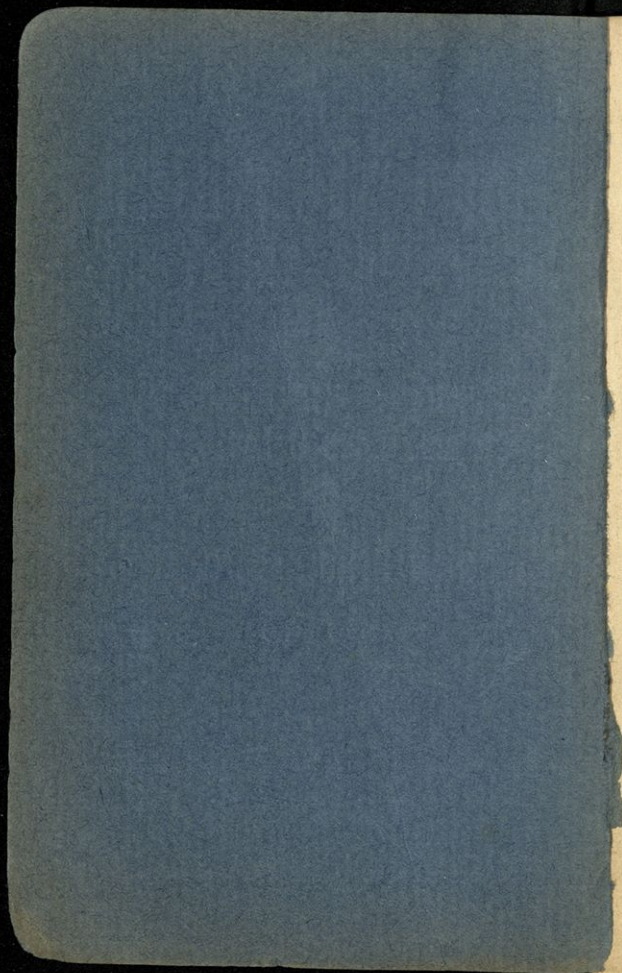
† Anton Bonaventura, škof.

(Drugi natisk.)

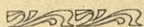

V Ljubljani, 1905.

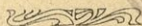
Samozaložba. — Katoliška Tiskarna.

Ali
Boga Stvarnika
res ni treba?

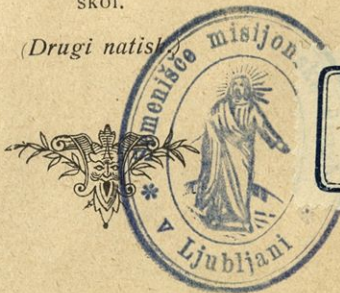

Olikanim slovenskim krogom,
posebno onim v Ljubljani.

† Anton Bonaventura
škof.

(Drugi natis)

V Ljubljani 1905.

Samozaložba. — Katoliška Tiskarna.

GS 5 705197

17335/1950

V „Mestnem domu“.

V začetku januarja so se napovedovala predavanja „Prosvete“ v „Mestnem domu“. Čul sem, da se bode govorilo o svetu, o njegovem postanku, razvoju in koncu. Sumil sem, da bi se tu utegnili razvijati nazori, ki krščanstvo naravnost pobijajo. Nič bi me ne vznemirjevalo, ko bi se razne hipoteze razvijale in razpletali prirodoznanstveni razlogi za in proti. Svobodno! Saj brez znanstvenih hipotez, s katerimi se hočejo pojasniti razni prirodni pojavi, napredek v znanstvu ni mogoč. S hipotezami se pa pojmi počasi bistrijo, in na zadnje se po raznih temah in zmotah more priti do resnice. Resnica je pa nam vsem ljuba; in ker resnica ne more biti nasprotna resnici, tudi naravna resnica ne more biti nasprotna razodeti resnici, ampak nam pomaga, da razodeto še bolje razumemo in dokažemo.

Toda, ako se kaka bolj ali manj verjetna hipoteza o svetu, o njegovem postanku in razvoju predstavlja kot znanstveno dokazana resnica, zoper katero nikdo več prigovarjati ne sme, in ako se na tem temelju drzovito izpodbija in le zaničevaje omenja krščanstvo in njegov nauk, onda pač ne morem več biti miren. In ako čujem, da se na tako nevarna predavanja

vabi navadno meščansko občinstvo, se v dnu duše stresem, ker se verniki vabijo na kraj, kjer se jim bode v prelepi čaši podajal poguben strup, da se jim premoti razum, pokvari srce, vzbude dvomi in strasti, ter se naravnajo na pot, ki pelje naravnost k bogotajstvu.

Prinesel se mi je bogomrzki „Narod“, ki o tem predavanju poroča; iz raznih notic, člankov in podlistkov tega lista sem opazil, da se je res neka prav slabo utemeljena hipoteza razlagala kot popolno dokazano dejstvo, zoper katero ni prigovora in da se je na tem temelju Bog Stvarnik naravnost odstavil. Grozno! Kar me je pa najbolj zbolelo, sta dve vesti o dotičnih predavanjih v „Narodu“.

V štev. 7. z dne 10. januarja piše: „K zaključnemu predavanju o vsemiru je došlo izredno mnogo občinstva; skoro polovica poslušalcev so bile dame, a tudi delavski sloji so bili številno navzoči, kar dokazuje, da je interesantni tema ‚O koncu sveta‘ imel posebno privlačno silo. O koncu sveta se je že mnogo mislilo, mnogo raziskavalo . . . , a vkljub temu še vlada v najširših slojih popolna nevednost v tem vprašanju . . . Kar je moderna znanost po dolgotrajnem in natančnem proučevanju in raziskavanju neovržno dognala in dokazala, to je še vedno za široke sloje ljudstva s sedmimi pečati zatvorjena knjiga. In da se je ta knjiga končno vendarle tudi odprla našemu ljudstvu, je nemala zasluga gospoda Grošlja. V uvodu svojega predavanja je govornik omenjal, kake prazne vere in brezmiselnosti so bile

razširjene še pred nedavnim časom celo v krogu „učečih“ o koncu sveta in kako je to praznovernost umela spretno in lokavo porabiti cerkev, da je s strašilom bližajočega se konca sveta praznila denarnice lahkovernega ljudstva.“

V štev. 10. z dne 13. januarja piše isti list: „Ob koncu svojega govora je nakratko rekapituliral vsebino svojih prejšnjih predavanj, naglašajoč, da je znanstveno naziranje o postanku sveta edino utemeljeno in pravilno in z dokazi tako podprto, da se veda ne more klanjati svetovnemu naziranju, ki ga uči cerkev, vsled česar bi bilo v interesu cerkve same, da prilagodi svoje dogme znanstvenim naukom, mesto da jih brezuspešno pobija, ne da bi mogla le ene znanstvene teze ovreči s protidokazi. Številno navzoče občinstvo je predavatelju viharno ploskalo, kar je dokaz, da so njegova razmotrivanja splošno ugajala in da so se poslušalci strinjali z govornikovimi zaključnimi besedami.“

Torej občinstva mnogo, tudi mnogo dam in burno se je ploskalo! Predavanja so bila v smislu bogotajstva in izbrano ljubljansko občinstvo burno ploska! Kaj to pomeni? Zares to, kar piše „Narod“: „da so se poslušalci strinjali z govornikovimi zaključnimi besedami“. Boga so odstavili! Da li se je večina zavedala, kaj burno ploskanje pomeni? To ploskanje me je neizrekljivo zapeklo in mi pero v roke potisnilo.

Iz „Naroda“¹⁾ posnamem, da se je govorilo o postanku in razvitku vsemira, o po-

¹⁾ Štev. 13, 14, 21, 22, 28.

stanku in razvitku življenja na zemlji in tudi o početku človeka, vse pa v smislu, da Boga ni treba. Ali je temu zares tako? Poglejmo! Zato naj Vam pa še jaz podam kratko razpravo I. o početku in razvitku sveta, II. o početku in razvitku življenja na zemlji, III. o početku človeka in IV. o dotičnem svetopisemskem sporočilu. Prosim, izvolite te črte pazljivo prečitati in dobro premisliti: vsaj se gre za naše življenje in za našo večnost.

I. Vesoljni svet.

Oglejmo si vesoljni svet in poprašajmo prirodoslovno znanost, kaj nam pove o njegovem začetku in razvitku.

1. *Prasnov.*¹⁾

Dva dokaza sta bitno pripomogla, da se vesoljni svet sedaj precej dobro pozna. Prvo je dokaz o enotnem zakonu, po katerem se vsa telesa gibljejo, in sicer ne samo pri nas v našem osolnčju, ampak prav vsa brez izjeme. To je zakon teže ali gravitacije, katerega je slavljeni Anglež Newton z računom dokazal in utemeljil. Ne samo na naši zemlji, ampak v vsem vesoljnem svetu tvarinski deli privlačno delujejo na druge in sicer po točnih zakonih, od tod predivno soglasje v kroženju raznih nebeških teles, da se nam dozdevajo, kakor da so združena v umeten stroj.²⁾

¹⁾ Urmaterie.

²⁾ P. Gander, O. S. B. Die Erde str. 10 sq.

K temu je v drugi polovici 19. stoletja prišla še spektralna analiza, po kateri se lahko prav natančno dokaže, iz katerih tvarin obstoji solnce in vse druge zvezde, katerih svitloba do nas prihaja. Natančna raziskavanja so dokazala, da so vsa nebeška telesa sestavljena iz istih snovi, katere se nahajajo na naši zemlji.

Od kod ta enotnost v gibanju in snoveh? Jako dobro jo razjasnjuje Kant-Laplacejeva hipoteza, da so bila vsa telesa našega osolnčja s početka skupna celota, neizmerno velika plinska krogla. Ta hipoteza se je pozneje raztegnila na vesoljni svet.¹⁾ To je jako srečna hipoteza, ker nam je v njeni luči jasna omenjena enotnost gibanja in nam je poznan razlog, zakaj so jednake snovi raznih nebeških teles.

Vesoljni svet torej je bil s početka neizmerna plinska krogla. Kaj pa je bil ta prvotni plin, ali ta prvotna snov, ta prasnov? Tudi njo iščejo s tem, da si prizadevajo vse razne sestavljene snovi razstaviti in sicer jih tako dolgo razstavljati, da bi prišli do najednostavnejših prvin, ki so bile ona prasnov. Poskusi so že tako daleč uspeli, da se sme in more trditi, da se je vsa neorganska tvar razvila iz najbolj jednostavnega prvotnega stanja, iz prasnovi, sestavljene iz samih prvin.

2. Zemlja.

Imamo prasnov. Kako se je iz te prasnovi razvila naša zemlja?

¹⁾ ibid. str. 16.

Tako se glase prirodoznanstvene hipoteze : jaz jim ne ugovarjam, marveč soglašam s prirodoslovci, ker so zares jako verjetne. Ako pa prirodoslovci dalje posežejo in trdijo, da je omenjena prasnov večna in da se more ves razvoj te prasnovi v svetovni solnčni sestavi razložiti samo po mehaničnem potu, moram tej trditvi odločno prigovarjati, kakor to delajo mnogi prirodoslovci, še bolj modroslovci in najbolj odločno bogoslovci. Ali je res prasnov večna? Ali je razvoj te snovi samo mehaničen?

a) Ali je prasnov večna?

Torej od kod prasnov? Prirodoslovec bi moral reči, da on tega ne more vedeti, vsaj preiskuje le dane tvarine, njihovo delovanje in zakone delovanja. In zares marsikateri prirodo-slovci se ne pečajo z vprašanji o stvareh, ki niso v krogu izkustva, tako n. pr. Locke, Huxley, Spencer, Comte, Littré. Drugi, kakor Häckel, Nägeli, Crookes pa posežejo tudi v taka vprašanja; ¹⁾ s tem pa so prekoračili svoj delokrog in segli v delokrog modroslovcev, kjer se pa ne izpoznajo, in zato v grde zmote zabredejo: trdijo namreč, da je prasnov večna. Temu pa ni tako.

Da prasnov ne more biti večna, se da modroslovno dosti lahko dokazati. ²⁾ A te do-

¹⁾ Schanz, Apologie, I. Theil, Gott und Natur, str. 184 sqq.

²⁾ Glej n. pr. Gutberlet, der mechanische Monismus str. 9—31.

kaze rad opustim, ker imamo vsaj tri na razpolago, kakor nam jih podaja prirodoslovna znanost sama.

1. Vesoljni svet je v razvoju, ki je do sedaj dospel do gotove stopinje in sicer po točno delujočih prirodnih zakonih. Ta razvitek lahko nazaj zasledujemo; ako to storimo in gremo nazaj od stopinje do stopinje, pridemo idoči nazaj do zmeraj nižjih stopinj, nazadnje na prvo stopinjo, na začetek razvoja. Kdaj je ta začetek? Gotovo v določenem času, ki se more meriti; ko bi se bil začel sto let poprej, bi bil tudi sedaj že za sto let naprej, bi bil na višji stopinji; razvitek od vekomaj, ki se nikoli ni začel, je sam v sebi nemogoč. Od tod pa moramo sklepati, da je z razvitkom tudi sama prasnov postala pred tolikim časom, pred tolikimi milijoni leti in sicer s svojimi prirodnimi silami, po katerih se je razvijala in razvila do današnje stopinje.

2. Do istega zaključka pridemo, ako smatramo razvoj kot gibanje. Tvar je sama po sebi indiferentna za gibanje in za mir; svojega stanja ne premeni iz sebe, ampak le iz vžrokov zunaj nje. Tvar je v gibanju, ako to gibanje zasledujemo, pridemo do prasnovi, kateri moramo tudi gibanje pripisati. Od kod prvotno gibanje? Od stvari same ne, ker je do tega indiferentna? Gibanje mora priti od zunaj. Tudi po Kant-Laplacejevi hipotezi moramo to zahtevati, vsaj gre tudi ona nazaj do prasnovi in prvega gibanja, katero mora predpostaviti. Ako nečemo dalje in se zadovoljimo s tem, onda

moramo reči, da ne vemo; ako gremo pa dalje, onda razum zahteva za gibanje vzrok izvan prasnovi in nad njo, ki je vstvaril prasnov z njenimi lastnostmi in zakoni, ji dal gibanje in določil smer gibanju.

3. Poglejmo še mehanično teorijo o toploti.¹⁾ Toplota se pretvori v delo, toda izgubi se del toplote, ako se delo vanjo nazaj pretvori. Od tod sledi: ko bi bilo v stvari tvorenje vekomaj, bi bila tvorna moč že iznemogla in se v toploto premenila, da bi ne bilo več nobene tvorne moči, ki bi se mogla še v toploto pretvoriti. In tudi vsa toplota v vesoljnem svetu bi se po fizikalnih zakonih morala že davno popolnoma zednačiti, da bi bila v vsem vesoljstvu povsod enaka in, vsako gibanje in življenje bi bilo nemogoče. Toda od tacega stanja smo še mnogo oddaljeni: toraj ni mogoče, da bi se to delovanje vršilo od vekomaj, ampak s prasnovjo vred se je v času začelo.

Ta premišljevanja na temelju prirodnih pojavov zahtevajo začetek razvitka in gibanja in vsega notranjega delovanja snovi, torej tudi začetek snovi same. Vzrok temu se mora zato iskati nad prasnovjo, nad svetom, zunaj sveta.

b) Ali je razvoj prasnovi zgolj mehaničen?²⁾

Rekli smo, da se Kant-Laplacejevi hipotezi o razvitku vseмира od prasnovi do današnjega stanja prav nič ne protivimo, trdimo pa, da

¹⁾ Gander, Die Erde, str. 59.

²⁾ Gutberlet, Der mechanische Monismus, str. 51 sqq.

razvoj ne more zgolj mehaničen biti. Premislimo nekoliko razlogov.

1. Ker je snov indiferentna za katerokoli agregatno stanje in za gibanje, se zgolj mehanično nikakor ne more razložiti, zakaj je bila prasnov ravno v plinskem stanju in ne v drugem, zakaj se je gibala in zakaj ravno v tej smeri in s to močjo?

2. Sistemi planetov in še bolj oni zvezd tvore preumeten mehanizem, v katerem se s pomočjo najbolj ednostavnih mehaničnih zakonov dosega najlepši sklad in popolna stalnost sistemov; tu je ravnotežje tako umetno urejeno, da se nepravilnosti same izgadijo, sistemi se sami regulirajo. Ako pa že mehanizma, kakor si ga je človek izmislil in ga izvršil, in ki se z nebesnim še primerjati ne more, nikakor ne moremo razložiti, kakor, če trdimo, da je nameravan, da so deli namenoma ravno tako zasnovani, kakor so in sicer po razumu, ki je vse to zamislil in potem izpeljal, onda moramo reči, da pri solnčnih sestavih mora tudi biti visok razum, od katerega so mehanične sile, ki jih vodi in uravnava.

3. Za razvoj organizma na zemlji je sistematična uredba in sistematično gibanje teles našega osolnčjaneobhodno potrebno. Da uspeva organično življenje na zemlji, mora biti zemlja ravno toliko od solnca oddaljena in ravno toliko proti ekvatorju nagnjena, kolikor je v resnici. Ali so pa te sestavljene namenu primerne in zanje potrebne pogoje za organsko življenje

na zemlji mogle prirediti samo slepe sile? Poglejmo nekatere slučaje!

Ali se more iz samo slepega delovanja sil pri razvoju zemlje zadostno razlagati, da so na zemlji ravno take snovi, ravno v tem razmerju in v teh zvezah, da je površina zemlje jako pripravna ravno onim organizmom, ki so sedaj na njej? Ako pomislimo, kaki in koliki pogoji od strani zraka, zemlje in vode morajo sodelovati, da more površina zemlje za organizme pripravna biti, more li se vse to pripisovati edino mehaničnim močem, katerim tudi fizikalne in kemične prištevamo?

O teluričnih odnošajih rodovitnih tal pravi Liebig: „ni ga v kemiji bolj čudnega pojava, ki bi vsi človeški modrosti usta tako zamašil, kakor ga opazimo na njivi pripravi za rast rastlin.“

Neizrečen pomen vode kot studenec, reka, morje, oblak, dež in par za vse življenje na zemlji pozna že navaden razum, znanost ga še bolj razjasnjuje; določeno razmerje vode do kopnega, njene toplinske in fizikalne lastnosti, po katerih goni življenje v prirodi, naj bode samo delo slučaja?

Ko bi se hotela opisati vsestranska naloga zraka, potrebovali bi knjig! In ta sestav zraka, njegova množina in drugo je popolnoma slučajno nastalo?

Da, bivališče za človeka in za organizme je preskrbno pripravljeno, ter ravno za njihove potrebe in sicer ne samo, v kolikor se sploh za življenja zahteva, ampak tudi za vse druge potrebe,

n. pr. za estetične, je na zemlji po kraljevo preskrbljeno. In vse to je slučajno, ne pa delo velikega razuma, ki je vse tako zasnoval in prirodnim silam ravno ta pravec dal in vzdržal?

Torej, akoravno Kant-Laplacejevo hipotezo priznamo, vendar le samo z njo ne moremo izhajati; ne moremo si ne početka sveta, ne njegovega določenega razvoja razlagati brez neskončnega razuma, ki je zunaj sveta in nad svetom in je svetu dal začetek, dal razne snovi in njena svojstva, moči in pravec delovanju za določen konečni namen.

3. Konec zemlje.

Ker smo se pečali z začetkom in razvitkom naše zemlje, poprašajmo še, ali bode zemlje kedaj konec, ali nikoli? Kaj pravi znanost?¹⁾

Kaj pravijo kemiki? Organizmi porabijo mnogo plinastih snovi; množina teh se je že zmanjšala, kar se more pri večjih tudi dokazati, n. pr. pri vodiku, pri kisiku; na zadnje bode teh snovi popolnoma zmanjkalo in ozračja ne bode več, zato pa tudi življenja ne.

Tudi voda se bode popolnoma potrošila, ker je kamenje preveč v sebi popije, in pride čas, da bo popolnoma izpita, kakor je to dokazano o luni, kjer nobene kapljice vode več ni. Onda zamre vse življenje.

Še dalje gredo fiziki. Zemlja se suče okoli svoje osi; toda moč, s katero se suče, počasi pojema; deloma zavoljo etera, kateri se vrtenju

¹⁾ Gander, loc. cit. str. 137. sqq.

ustavlja, deloma radi plime, ki tudi moč vrtenja zmanjšuje: zato se bode zemlja sukati prenehala in več ne bo spremembe dneva in noči; vsaj se tudi luna okoli svoje osi več ne vrtil.

Pa tudi solnce bode izgubilo svojo toploto in svetlobo; ker toploto vedno izžaruje in jo v vsemir pošilja, mora jo o gotovem času potrošiti; onda pa mora življenje na zemlji prenehati.

A še hujše gorje čaka zemljo. Radi etera v vsemiru, kateri po mnenju mnogih učenjakov vrtenje zemlje zadržuje, se sredobežna moč zemlje in drugih planetov zmanjšuje; ker pa privlačna moč solнца ostane nespremenjena, zato solnce zemljo in svoje planete zmeraj bliže k sebi priteguje in jih bode nazadnje popolnoma nase potegnilo, ko bode namreč ta privlačna moč sredobežno moč premagala; planeti in zemlja bodo popadali v solnce in se popolnoma izgubili. Nazadnje bo pa tudi solnce padlo v svoje osrednje telo, in vsa snov sveta bode nazadnje zopet skupna v eni celoti, kakor izpočetka.

Ali se bode pa potem razvoj iz nova začel? Ni mogoče. Res, toplota se pretvori v gibanje in gibanje v toploto; toda pri tej pretvorbi toplote v delo ali gibanje se toplota počasi izgublja; nazadnje se toplota popolnoma povsod zenači; ko se to dogodi, ni nobeno mehanično delo več mogoče, ker, kakor dokazuje Helmholtz, se le onda toplota deloma v delo pretvori, ako prehaja iz bolj gorkega telesa na hladnejše telo. V prirodi torej mora

onda nastati popoln mir, popolna smrt: vesoljstvo se iz svoje zopetne skupne meglene mase, v katero se bode pretvorilo, samo po sebi ne more več razvijati.¹⁾ Razvoju bode torej konec, zato mu je bil tudi začetek; ako je bil pa začetek razvoju vesoljne snovi, je bil začetek tudi snovi sami, nikakor pa snov ne more biti od vekomaj: zato smo hvaležni znanosti, ki nam je otvorila vrata, skozi katera zopet v svet stopa srednjeveška trditev o stvarjenju po Božji vsemogočnosti.

Nazadnje pridejo zvezdoznanci in nam prerokujejo možnost, da konec zemlje nastane hipoma: ako bi namreč zemlja trčila v glavo kacega kometa. Skozi rep kometov je zemlja že šla; toda to ji ni nič škodovalo, ker je rep iz jako tanke tvarine. Glava kometova je pa trda, ker ima v sredi železo, kakor naša zemlja. Tak dogodek je mogoč, ker kometi se gibljejo na vse strani, pa presekavajo večkrat pota naših planetov, tudi pot naše zemlje: ako bi bila zemlja onda ravno na onem kraju svoje poti, pa bi trčila ob glavo kometa s strašno silo, hitri tek bi se zaustavil, premenil v toploto in zemlja bi zgorela.

Tako o koncu naše zemlje in vsemira znanost: ali nam ne potrjuje vsega, kar nam o koncu zemlje pripoveduje sv. evangelij in sveti Peter? Seveda pa Bog konec zemlje in osolnčja lahko tudi drugače ali hitreje provzroči.

¹⁾ V mestnem domu se je drugače trdilo, kakor se čita v „Narodu“ št. 7.

II. Življenje na zemlji.¹⁾

S početka na zemlji ni bilo organskih bitij, ni bilo življenja in radi prevelike vročine na zemlji življenje še mogoče ni bilo. Sedaj je pa toliko življenja v prirodi, življenja bujno razvitega v rastlinstvu in živalstvu. Od kod to življenje? Od kod to raznovrstno življenje? Poglejmo, kaj pravi znanost in ali je Bog res nepotreben?

1. Začetek življenja.

V organskih, to je živih bitjih so ravno tiste snovi kakor v neorganičnih, neživih bitjih, le v manjšem številu in pa v mnogo bolj sestavljenih celotah. Najbolj enostavno organsko, živo bitje je stanica, to je majhen mehurček, čigar drobna kožica zastira sluzavo tekočino (protoplazmo); v tej tekočini se nahaja še stanično zrno kot bistven del pri razploditvi življenja; vendar pa ni treba ravno, da mora snov, ki je v zrnu, strnjena biti v obliki zrna, more tudi razlita biti po stanici. Stanica je torej sestav iz mnogih delov, tudi mnogovrstna spojina iz raznih kemičnih prvin. Ona je živa, ima gibanje znotraj iz sebe, da raste in se razmnožava. Tu ima bitno vlogo stanično zrno in njegova snov, ki se razdeli

¹⁾ Podatke sem posnel iz knjig: Wasmann, die moderne Biologie und die Entwicklungstheorie; Gander, der erste Organismus; die Abstammungslehre; Gutberlet, der Mensch, sein Ursprung und seine Entwicklung; Naturphilosophie; Schanz, Apologetik, I. Teil, Gott und Natur.

tako, da vsak del postane zopet zrno nove popolne stanice.

Tako razlaga stanico in pojav življenja sedanja znanost in sicer vsled natančnega preiskavanja. Nastane vprašanje: od kod prva stanica in prvo življenje? Sedaj je znanstveno gotovo, da živo bitje nastane le iz živega bitja, stanica iz stanice, stanično zrno iz staničnega zrna. Od kod prva stanica, prvo življenje?

Bogotajni prirodnoslovci so si prizadevali, dobiti nižja samostalna živa bitja, češ, da po takih bi se laglje prišlo iz neorganične, nežive tvarine do organizma in življenja. Večkrat so že veselo zagnali krik, da so dobili živa bitja ne še v stanici osredotočena, ali pa stanice brez staničnega zrna; to naj bi bil prirodni prehod iz neživljenja v življenje. Toda veselje je bilo vselej prenaglo.

Pri polaganju severnoatlantiškega brzjava so menili, da so našli davno iskano organično pratvarino brez notranje osnove. Privlekli so namreč iz morja neko morsko blato. Huxley je to „prablato“ opisal kot „male organične kepice brez zrna in brez notranje osnove“, in dal mu je ime *Bathybius Haeckelii*. In kako se je Haeckel tega veselil! Opisal ga je že leta 1870 v knjigi „Prirodna zgodovina stvarjenja“, in potem zopet v V. zvezku „Jena' Zeitschrift“, kjer se raduje: „Po Huxleyevem točnem preiskavanju je razvidno, da je dno morja v precejšnji globočini pokrito z neizmernimi masami prav fine žive protoplazme in sicer v prvotni obliki, to je, nima še nobene

določne oblike, le komaj je individualizirana. Čuditi se moramo temu dejstvu . . . in zdi se za gotovo, da smo v tem Bathybiju našli ono praslezo starih prirodoslovcev, ki je postala na dnu morja in je pravir vsega življenja, material za proizvod organizmov.“ Toda veselje je bilo kratko: par let pozneje sta on in Huxley morala svoje nazore javno preklicati, ker se je znanstveno dokazalo, da ona pratvar ni nič drugega, kakor mavec.

Zatem se je Haeckel poprijel takomenovanih „moner“, ki naj bi bile brez staničnega zrna kot najednostavniši praorganizem. V razred „moner“ je Haeckel hotel združiti vse praživali, ki nimajo staničnega zrna; in teh je bilo legion! Toda znanost ga je kmalu razočarala. Raziskavanja so dokazovala stanično zrno pri zmeraj večjem številu teh praživalic. Ljubljenec Haeckelov, Richard Hertwig, piše v knjigi zoologije (1903), „da so se v monerah zrnca prezrla, ker jih je včasih težko najti; prej je bilo teh moner veliko, a število se je silno skrčilo, ko je boljša tehnika v premnogih zrnca dokazala. Zato je jako verjetno, da se je pri oblikah, ki še sedaj za monere veljajo, to zrnce le prezrlo.“ Torej „monere“ so znanstveno ubite, ni jih; ne morejo se navajati za dokaz, da obstoje nižja organska bitja od stanice. Toda morebiti so Haeckelijanci pri najnižih rastlinah bolj srečni.

In zares ozir bakterij, kamor spadajo gljive cepljivke, ozir bazillariacej in sorodnih oscilariacej, prirodoslovci še niso edini, da li imajo

pravo stanično zrno. Nekateri trdijo, da zrno obstoji, drugi mislijo, da je razlito po stanici, ali da zrna vsaj za gotovo ne morejo dokazati. Iz vseh raziskavanj je toliko razvidno, da tudi bakterije niso vsaj brez zrnčne snovi; torej se ne sme trditi, da so popolnoma brez zrna, akoravno zrno ni dovršeno; popolnoma brez-zrnčnih organizmov ni.

Prirodoznanci zato sklepajo, da je stanica najnižji organizem, najnižje živo bitje; ni živih bitij, ki bi bila bolj ednostavno zasnovana. Posamezni deli stanice ne morejo zase obstati, zunaj stanice živeti; zato niso samostojna biološka bitja, ampak le bistveni ali izpopolnilni deli stanice same, vse nižje biološke enote so izmišljotine.

Torej, od kod prvo življenje? Bogotajci obupujejo; prirodoznanstveno je dokazano, da se je življenje na zemlji začelo, dokazano je, da najnižja oblika samostalnega življenja je stanica z zrncom ali vsaj z zrnčno tvarjo in nižjih samostalnih oblik ni, dokazano, da vsaka stanica prihaja iz stanice, vsako zrnco iz zrnca. Nemogoča je torej tako zvana praploditev (*generatio aequivoca*), prirodoznanski dokazi se ji protivijo. Haeckel piše v svoji knjigi „prirodna zgodovina stvarjenja“: „ako ne sprejmete hipoteze o praploditvi, onda se morate zateči k čudežu nadprirodnega stvarjenja“. Ker pa Boga ne prizna, zato ne more dopustiti stvarjenja, ampak mora zopet trditi „praploditev“ in sicer „iz splošnih razlogov“ in kot „neodklonljivo zahtevo prav sklepajočega razuma“.

Ali bi ne bilo bolj znanstveno, ko bi bil rekel: „ker se hipoteza o praploditvi protivi vsem prirodoznanstvenim dokazom, življenja pa v nekem času na zemlji ni bilo, marveč se je začelo pozneje, moramo sklepati na nadsvetovno stvariteljsko moč, ki je tvarini življenje podelila, in zato znanost sama zahteva, da priznamo Boga Stvarnika.“ Kaj ne, to je zahteva točne znanosti? Vsaj se sme to ime dati edino trditvi, ki dosledno izhaja iz nepobitnih dejstev; ne more se pa trditi, da je zahteva točne znanosti, o hipotezi, katera se vsem dejstvu naravnost protivi.

Od kod torej življenje? Današnja točna znanost takole odgovori: 1)

1. Znanosti je prvi vzrok organskega življenja tudi še dandanes popolna skrivnost;

2. izjalovili so se vsi poskusi, razlagati ga mehaničnim načinom kot učinek kemično-fizikalnih sil;

3. mora se torej priznati neka višja moč, ki kemično-fizikalne sile nadvlada, da služijo višjim zakonom;

4. ta moč se je pa pri prvem začetku organskih živih bitij morala spojiti z neorganično tvarjo, da je prve organizme proizvedla; to se je moglo dogoditi tako, da jo je Stvarnik onda v tvar nadodal, ali pa, da jo je pri prvem stvarjenju v neorganično tvar položil, iz katere se je pojavila in razvila pod nam nepoznanimi

1) Lorinser, Buch der Natur, Bd. 2. v Gander, der erste Organismus, str. 82.

pogoji in ob času, kakor ga je Stvarnik določil, ter je provzročila prvo življenje; oba načina sta po sebi v soglasju s sveto vero in razodenjem Božjim.

2. Raznovrstnost življenja.

Kako mnogovrstno je življenje! Imamo dvoje velikanskih kraljestev, rastlinstvo in živalstvo; v obojem premnogo vrst in plemen, ki se zbirajo v družine, reje, razrede in oddelke. Kako so pa vse te razne vrste nastale? ali so tako vstvarjene, kakor so sedaj, ali so se morda tekom tisočletij razvile iz ene ali več prvotnih oblik?

Pri odgovoru na ta vprašanja se ne sme prezreti paleontologijo, katera nas vodi po raznih skladih zemlje od sedaj pa nazaj do najstarejših in pokazuje povsod na nekdanja živeča, sedaj izmrla živa bitja iz rastlinstva in živalstva. Odgovor na stavljena vprašanja nam mora tudi te ostanke pojasniti.

Zato bomo pa pogledali, kaj nam dokazuje moderna znanost *a)* o raznih izkopinah iz zemeljskih skladov, *b)* je li veljavna razlaga Darwina o postanku raznih vrst in *c)* kaj naj sodimo o moderni razvojni teoriji.

a) Kaj pravi paleontologija¹⁾

Predpostavljam, da je čitateljem znano, kako nam zemlja sama svoj hiter, silovit ali počasen miren razvoj pripoveduje po naravi raznih skladov, ki jih nahajamo na raznih krajih zemlje

¹⁾ Gander, die Abstammungslehre, 1904.

in ki na več krajih eden nad drugim leže. V teh skladih se pa nahajajo okamenjele rastline in živali, katere so v istem času živele in sicer si te okamenine slede po nekem gotovem zakonu. Čujmo samo rezultat, ki ga je znanost do danes dosegla:¹⁾

1. V najstarejših skladih ni nobenega sledu kakega življenja; vendar se pa ne more natanko določiti meja, kdaj se je življenje začelo;

2. organizmi se ne pojavijo vsi ob enem; vendar pa ne smemo sklepati, da so ravno ob onem času nastali, v katerem se pojavijo;

3. nekatere skupine organizmov se pojavijo hipoma in sicer popolno dovršene in na visoki stopinji razvoja, ne da bi se iz ostankov v prejšnjih skladih moglo sklepati, da so bile že poprej, akoravno v manj razvitem stanju;

4. okamenine živalstva iz najstarejše dobe nam predstavljajo že vse štiri tipe ali obrise, v kakoršne sedanje razvrščujemo;

5. kolikor bolj se v skladih približujemo našemu času, v toliko bolj podobni so razni organizmi današnjim oblikam;

6. nekatere skupine organizmov so bile poprej mnogo bolj razvite od današnjih;

7. v starejših skladih se nahajajo kolektivni tipi, v katerih so združeni znaki raznih poznejših skupin;

8. v zgodovinskem razvitku organizmov se pojavi človek najbolj kasno, on je prišel na svet prav najbolj poslednji.

¹⁾ Loc. cit. str. 68. sqq.

Kako naj se razlagajo ti pojavi vedno novih vrst in sicer zmiraj bolj popolnih in našim vrstam zmiraj bolj sličnih? Ali je verjeten poskus Darwinov? verjetna moderna razvojna teorija? Ali so vrste zmiraj stalne in se nobena v drugo razviti ne more, marveč se mora zahtevati, da je v vsakem času vsako novo vrsto Bog naravnost provzročil? Kaj pravi znanost?

b) Ali ima Darwin prav?¹⁾

Darwin razlaga razvoj vseh vrst iz maloštevilnih praoblik, mogoče, da tudi iz ene. On je iz raznih vrst po umetnem izboru vzgojil zvrste (Abarten); o prirodi pa trdi, da je po prirodnem plemenskem izboru proizvedla vse razne rastlinske in živalske vrste. Razvoj se je takole godil: prvotne oblike so se preveč razplodile, zmanjkalo jim je hrane in sploh pogojev življenja, zato je nastal boj za obstanek, v katerem so ostali oni posamezniki, ki so bili bolje razviti in so torej zmagali in ostali v življenju. Ta obstanek boljih zvrst v boju imenuje Darwin prirodni plemenski izbor. Ti preživeli posamezniki so na potomce prenesli le ona svojstva, katera so se v boju za obstanek koristna pokazala. To podedovanje v boju za obstanek se je nadaljevalo skozi brezštevilno rodov; ker so se pa koristna svojstva tekom dolgih časov nakopičevala, se je prvotna oblika zdatno spre-

¹⁾ Katol. Obzornik 1905, str. 38. sqq. (Remec); Lehman Philosophie, Bd. II. pag. 89. sq., 265. sqq.; Gutberlet, der Mensch; Naturphilosophie; posebno Wasmann, die moderne Biologie.

menila. To podedovanje in spreminjanje je pa povzročilo nove vrste, ki so bile od prvotnih jako različne in se nam sedaj dozdevajo bitno različne, kakor da bi ne mogle biti sorodne.

Taka je Darwinova teorija v najglavnejših obrisih. Zoper to teorijo so posebno modroslovci, ker razlaga ves razvoj mehanično in popolnoma slučajno samo vsled zunanjih raznih povodov. Pa tudi prirodnoslovci jo zametujejo s svojega stališča, v kolikor se trdi, da ona sama zase zadostuje za dovoljno razlago razvoja vseh vrst. Vsaj so ravno ona svcjstva, po katerih se razlikujejo vrste, sama po sebi indiferentna in boju za obstanek poedincu nič ne koristijo, zato jih pa tudi prirodni plemenski izbor ni mogel vzgojiti. Pa tudi paleontologija Darwinizma ne podpira, ker se nikjer ne nahajajo oni prehodni obliki iz ene vrste v drugo, katerih bi pa moralo biti neizmerno število, vsaj se je spreminjevanje vršilo polagoma skozi mnoga stoletja. Rastlinstvo in živalstvo namreč starodavnih časov spada ravno tako kakor današnje v razne določene sestave razredov, redov, družin, plemen in vrst.

Ni čuda, da se Darwinova hipoteza zmeraj bolj in bolj opušča, ter jo prirodnoslovci ostro pobijajo. Dr. Driesch piše v listu „Biologisches Zentralblatt“ l. 1902, str. 182¹⁾: „Za razumnike je Darwinizem vže zdavno mrtev; kar se zanj še spregovori, to je le pogrebni govor po načelu: de mortuis nihil nisi bene in s priznanjem, da je nezadosten.“

¹⁾ Wasmann, loc. cit. str. 173.

Le Haeckel in njegovi pristaši razvijajo in zagovarjajo Darwinizem, katerega so pa še na obe strani raztegnili: na začetek življenja in do človeka. Haeckel je za svojo hipotezo strastno zavzet in jo skuša podpreti posebno z „biogenetičnim zakonom“, o katerem pozneje nekoliko besedi; toda skuša jo podpreti tudi kar naravnost s prevarami. Že kot mlad duhovnik sem se po potrebi tudi s to stroko pečal in že onda sem čital dokaze, da Haeckel v svojih obrisih predmetov ni načrtal natančno, ampak da je obrise tako popačil in priredil, kakor je bilo za njegove hipoteze ugodno. Dokaze za to čitam zopet v „Katoliškem Obzorniku“. ¹⁾

Zato se s Haeckelnom ne pečajmo posebej, pa tudi Darwinove descendenčne teorije se ne moremo okleniti, ker nikakor ne zadostuje.

c.) Ali naj se stalnostne teorije držimo?

Darwinizma se plašimo, ker gre tako daleč, da taji Boga in dušo in večnost. Zato zame-tujemo Darwinizem tudi iz bogoslovnega in modroslovnega stališča, saj je bogoslovno in modroslovno dokazano, da je Bog Stvarnik, da je duša, da je večnost. Videli smo, da nas do teh resnic vodi tudi prirodoslovno razmo-trivanje o početku sveta in o početku življenja na njem.

Zato se nam pa tudi zdi, da ozir raznih vrst v rastlinstvu in živalstvu ne bi smeli od-stopiti od stalnostne teorije, to je, zdi se, da moramo trditi, da so vse sedaj obstoječe vrste

¹⁾ Leto 1905, str. 52.

stalne, nespremenljive, in ravno take, kakor jih je vstvaril Bog. Zdi se, da tako zahteva sveto pismo; pa tudi izkušnja v prirodoznanstvu nam v naši dobi ne pokaže ne enega prehoda iz ene vrste v drugo ali v kako novo.

Ako pa pogledamo nazaj v zgodovino zemlje in njenih skladov, kakor smo storili zgoraj str. 24 (1-8) a), se nam mora čudno zdeti, da nahajamo o početku sicer skoraj vse razne glavne oblike rastlin in živali, toda le v manj popolnih zastopnikih; potem pa nastopijo v raznih novejših skladih popolnejše oblike kar hipoma; te oblike so današnjim toliko bolj podobne, kolikor se jim po času bolj približujejo.

Vprašamo se: ali so mar silne katastrofe ob koncu raznih geoloških dob prejšnje organizme popolnoma uničile in je ob začetku vsake nove dobe Bog popolnejše oblike iz novega vstvaril, ali pa bi se moglo in morda moralo trditi, da so vse te zaporedne oblike sorodne in so se poznejše iz poprejšnjih razvile?

Ali se sme tako odgovoriti? Katera veda naj tukaj določuje? Gotovo da prirodoslovna. Vsaj je njena naloga raziskavati dejstva, ki so dana in potem iz teh dejstev izvajati zakone, po katerih so se vršila. Na njo ne spada vprašanje, od kod početek sveta in odkod početek življenja: na to odgovarja modroslovje, da je početek sveta in njegovih razvojnih sil, kakor tudi početek vsega življenja od Stvarnika.

Ne more pa modroslovje povedati: kdaj se je življenje začelo, koliko živih organizmov je bilo s početka, in po katerih zakonih so se

organizmi razvijali v razne rede, družine, plemena in vrste; na ta vprašanja mora in more odgovoriti le prirodoznanstvo in sicer ono trezno, ki se zaveda svojih dolžnosti in svojih meja, ne pa ono, katero stoji na predpostavah, da se do osebnega Boga priti ne sme, da se mora torej ves razvoj razlagati mehanično.

No, kaj pa je prirodoznanstvo o teh treh vprašanjih že dognalo? Precéj.

O času se nič posebno točnega ne ve. Do zadnjega časa se je trdilo, da se prvo življenje pokaže v kambričnih skladih; sedaj pa se je po daljšem raziskavanju dokazalo, da se je življenje še poprej začelo.

V kolikih prvotnih praoblikah se je pa začelo? Prav verjetna je hipoteza in z mnogimi dokazi utemeljena,¹⁾ da so sedanje sistematične vrste enega plemena med seboj sorodne in tudi sorodne z geološkimi nižjimi oblikami istega plemena; tudi za razna plemena ene družine je že precej dokazov, da so si sorodna in imajo v geoloških dobah isto steblo, iz katerega so se razdvojila. Kolikor pa više stojimo, toliko manj dokazov imamo za tako sorodnost in zdi se, da so najvišji oddelki organizmov zares prvotni. Tudi bi se mislilo, da v razvoju vseh sedanjih vrst iz nekoliko prvotnih organizmov so si sledile bolj dolge stalnostne in krajše razvojne dobe. Sedaj smo v stalnostni dobi, zato ne opazimo v sistematičnih vrstah nobene bitne izpremembe.

¹⁾ Wasmann, Biologie, posebno str 204—273.

K taki descendenčni teoriji nagiba sedaj večina resnih prirodoznancev in išče tudi vzroka za tak razvoj, za tako descendenco. Sami zunanji vzroki nikakor ne zadostujejo, ampak zahtevati moramo pred vsem notranjih vzrokov takemu razvoju; saj zunanji vzroki sami po sebi ne bi mogli razvoja spodbuditi in izvršiti, ako v organizmu samem ne bi bilo za to pripravnosti in sposobnosti in nagnjenja. Kakošni so ti vzroki, to naj raziskuje prirodoslovna znanost.

Take descendenčne hipoteze nečemo izpodbijati; naj jo le prirodoslovci razjasnjujejo, naj le prirodne pojave po njej razlagajo, naj le poskušajo dokazati, da je res popolno verjetna: nam je to prav, saj se onda divno vjema z že priznano hipotezo Kant-Laplacejevo o postanku in razvoju sveta, o postanku in razvoju zemlje. Razvoj zemlje je geološki in zajedno paleontološki. Ta sklad nas tudi nagiba, da, se oklenemo te omenjene descendenčne hipoteze.

Wasmann pravi: ¹⁾ „Ako hočemo moderno descendenčno teorijo, v kolikor služi bogotajstvu, uspešno pobijati, moramo skrbno razločiti, kaj je v njej resničnega, kaj zmotnega. Onda bomo nasprotniku izvili orožje iz rok in ga z onim in istim orožjem pobili, s katerim je mislil, da nas je že popolnoma premagal. Ako se pa lokavi taktiki modernih bogotajcev pripustimo zapeljati na to, da sploh

¹⁾ Biologie, str. 184.

vsak mogoč razvoj odbijamo, ustrežemo jim in jim zmago olahkotimo. Zagazimo v slično zagato kakor borivci za Ptolemejev sistem zoper Kopernikovo svetovno naziranje. Morali so ostati v obrambi in se zadovoljiti s tem, da so kak dokaz protivnikov kot pomanjkljiv spodbijali. Tako stališče se pa ne more dolgo držati; treba se umikati in umikati, dokler nisi popolnoma premagan. Ako nečemo, da naše krščansko svetovno naziranje ne podleže že napadom modernega priroslovno - modroslovnega monizma, moramo se odločiti za pogumen naskok; moramo se polastiti sovražnikovega arzenala in pripoznati, kar trdi resničnega in onda izvito mu orožje obrniti zoper njega samega.

III. Prvi človek.

Kakor vidim iz „Naroda“, se je v „Mestnem domu“ tudi o človeku govorilo in sicer v smislu, da je on le najbolj razvita žival. Moj Bog, ali se je tudi tem trditvam ploskalo? Ali so se te trditve znanstveno dokazale? Srce me boli, ko se moram kot duhovni pastir tudi olikanih krogov iti borit za čast in dostojanstvo naše človeške nature, za čast in visokost našega rodu.

Vprašajmo se, kdo je opravičen o človeku razpravljati? ali samo zoologija? in kake dokaze nam ponujajo priroslovci za drzno trditev, da je človek živalskega rodu.¹⁾

¹⁾ Wasmann, die moderne Biologie, str. 275—304.

1. Ali je zoologija kompetentna?

Žalibog je mnogo zoologov, kateri vedoma ali nevedoma stoje na stališču, da je edino zoologija kompetentna govoriti o bitnosti in postanku človeškem. Te prirodnoslovce primerja Wasmann črkostavcu, ki bi bistvo in postanek Mozartovih simfonij presojeval edino s stališča tiskarskega črnila. Katera znanost naj pa razsoja o človeku, o njegovi bitnosti in postanku?

Na tem mestu nečem govoriti o bogoslovni znanosti, pač pa naglašam modroslovje, in sicer dušeslovje, katero ravno duhovno življenje človeško raziskuje in sicer na podlagi opazovanja samega sebe in raznih življenjskih pojavov v človeku.

Ko dušeslovje vse notranje delovanje človekovo preudarja, sklepa na izvor tega delovanja. Iz narave delovanja pa sklepa, da delovanje ne more izvirati iz telesne snovi, marveč da se more porajati edino iz nematerijelnega ednostavnega samostalnega začetnika, ki za delovanje sicer potrebuje telo, toda v delovanju samem, torej tudi v bitnosti svoji od telesa ni odvisen in ga imenujemo duhovno dušo. Ako se to duhovno življenje primerja s pojavi živalskega življenja, katero se edino okoli počutnih predmetov suče, dozna se neizmerna, bistvena razlika med človekom in živaljo. Žival nima sposobnosti za duhovno abstrakcijo, po kateri pridemo do splošnih pojmov stvari, s katerimi se vrši mišljenje in so podlaga svo-

bodni volji, zato pa tudi nima proste volje, nima govora, nima znanosti in napredka, nima religije, nima morale.

Teh bistvenih razlik, ki tvorijo nepremostljiv prepad med človekom in živaljo, ni mogoče tajiti. In vendar jo taje površno misleči učenjaki, tajiti jo pa morejo le onda, ako dušeslovje kot posebno znanost naravnost zavržejo in edino zoologiško razmotrivanje priznajo kot merodajno za primerjajoče dušeslovje. Razmotriva se na človeku edino to, kar ima z živaljo sličnega, ono pa, kar človeka od živali loči, nad žival povzdiguje, si prizadevajo razložiti trdeči, da so se te razlike morale počasi iz živalstva razviti, ker drugače bi jih ne bilo. Tu se pojavi ona zgoraj pograjana enostranost črkostavca: skrivaj se predpostavi, da je zoologično razmotrivanje človeka edino kompetentno in na tem popolnoma napačnem stališču se proizvaja vsa sodba o človeku in njegovem dušnem življenju.

Da, tudi religija in morala, tako dosledno nadaljuje Wasmann, obstoje za golega zoologa le v toliko, v kolikor sta se „iz živalskih začetkov razvili“. Kar seže više, o tem se lahko umno trdi, da je „bajka, prazna vera, suženjstvo duha i. dr.“ Taka trditev vse verske nauke popolnoma odpahne, z njimi pa tudi najbolj močne nagibe za našo nramnost. O dogmah ne more biti govora, vera v osebnega Boga in Stvarnika je že davno premagano stališče, z večnostjo in peklom se le še hribovski pastirji strašijo. Trditev, da bivanje osebnega

Boga nujno zahtevajo tudi zoološka dejstva, o ta trditev se z gnjevom zavrača, ker onda bi zoologija ne bila več čista zoologija, ampak zmešana z metafiziko.

Tu se pa vidi zopet ona pogubna enostranost. Pomisli! Čisto zoološki misleči učenjak more biti dvoje: prvič agnostik, ki trdi, da njegov um in njegovo mišljenje ne sega čez meje zoološkega spoznanja; ako tako trdi, obsoja se v duhovno omejenost in duh svoj vklene v nevredne verige; ali pa drugič kot monist omenjene meje prekorači, in trdi, prvotno bitje se je v človeku razvilo do najvišje stopinje živalstva; ako tako trdi, ne misli več golo zoološko, ampak z zoologijo spaja metafiziko ravno tako kakor oni, ki iz zooloških dejstev sklepa na osebne, nadsvetskega, vse-mogočnega Boga: razlika med obema je edino ta, da prvi sklepa popolnoma napačno, drugi pa popolnoma prav.

Koliko veljave imajo torej trditve v vseučiliščnih učilnicah ali pa v strokovnih in nestrokovnih listih, da je izvor človeka iz živalstva zoološko dognana resnica? Te trditve nimajo prav nobene dokazne moči, vsaj ne raziskujejo človeka, kakoršen je sam po sebi, ampak le kakoršen bi po njihovih zooloških nazorih moral biti, namreč gola žival; za to, kar je dušno, duhovno, zoolog nima smisla. Ta pomanjkanja razumnosti za pojem o duhu, o duši nam globoko misleči Karol Ernest pl. Baer v nastopnih primerah prav lepo pojasnjuje:¹⁾

¹⁾ Loc. cit. str. 248.

„Nekdo čuje lepo melodijo proizvedeno na rog; morda se na njo spominja, nikakor pa ne misli, da se je sama odigrala. Pršica, ki je sedela v rogu, ko se je vanj puhalo, mu pravi: kaj melodija? neumnost! dobro sem čutila, da je bil to le silen veter, ki me je iz roga vrgel. Toda pajek, ki je na rogu sedel, trdi: to pa že ne, ni ne melodije, ne silnega vetra! ampak le tresljaji so sedaj bolj nagli, sedaj bolj počasni, vsaj sem jih dobro čutil! Obe živalici imata prav s svojega strokovnega stališča, toda nobena ni imela razumnosti za melodijo. Ali vzemimo, popotnik je sredi Afrike izgubil zvezek not. Najde ga navaden divjak, mislil bo, to je snopič suhih listov. Hotentot, ki je morda že v zvezi z Evropejci, bo spoznal, da je to papir; kolonist da so note; izobražen glasbenik pa bo v teh notah videl morda Mozartove ali Beethovenove kompozicije. Ravno tako, pravi Baer, je s premišljevanjem duhovnega; kdor nima nagnjenja in razuma za spoznavanje duhovnega, naj ga ne raziskuje, pa naj tudi o njem ne sodi, zadovolji naj se s svojim lastnim „jaz“. Da, prirodoslovec je nekako opravičen postati ob meji duhovnega, ker tukaj preneha sigurna pot njegovega opazovanja in popolnoma ga zapuste njegovi zvesti vodniki, mera, tehtnica in uporaba zunanjih čutil. Le pravice nima trditi: ker jaz ničesar ne vidim in ničesar meriti ne morem, gotovo tudi nič ne obstoji; tudi ne sme trditi: le to obstoji, kar je telesno in se more meriti, tako imenovano duhovno izvira iz telesnega in je

le njegovo svojstvo ali njegov pridevek. V tem slučaju bi ravno tako sodil kakor Hotentot, ki je le točke in črte videl, ne pa glasbo, ali kakor učeni pajek, ki je štel tresljaje roga, ni pa čul melodije.“

Te besede, pravi Wasmann,¹⁾ naj prevdarjajo vsi oni, ki z Haeckelom, Büchnerom in drugimi materijalisti trdijo, da je človeška duša prazna sanjarija in to zato, ker je nad njihovo jako enostransko razumevanje prirodnih pojavov preveč vzvišena.

Ker je pa človeška duša od živalske bitno različna in netvarinsko duhovno bitje, zato se nikakor ne more razviti iz živalske duše, ampak je naravnost ustvarjena. Še glasoviti Wallace, ki je darwinist, isto trdi.²⁾ Vendar se mora pa šele onda reči, da je bil človek ustvarjen, ko se je duša spojila s „telesom vzetim iz zemlje“. Toda ni nam znano, da li je telo neposredno od Boga narejeno iz že ustvarjene in do gotove stopinje razvite tvarine, ali pa le posredno. Prvo se dozdevno bolj vjema s svetim pismom in zato tudi večina bogoslovcev tako misli; drugo je pa tudi mogoče in dopustno, vsaj je za pojem stvarjenja človeškega telesa potrebno le to, da je Bog ustvaril prvo snov in tej snovi dal zakone, po katerih se je iz nje razvilo človeško telo.

Katero mnenje je pravo? Za gotovo ne vemo. Wasmann³⁾ pravi: „Moglo bi se pritr-

¹⁾ Loc. cit. str. 279.

²⁾ Pri Wasmannu str. 279.

³⁾ Loc. cit. 283 sq.

diti onemu, ki bi dokazoval, da je začetek človeškemu telesu od Boga ustvarjena pristanica in bi bili torej najstarejši predniki človeka organizmi, ki so imeli življenje proste stanice; pozneje so bili živalska bitja, ko je organsko življenje bolj napredovalo in se je razvilo živčevje s čutili ter je v njem postala počutna duša; po tej duši se je organizem še bolj izpopolnjeval posebno z večim razvojem možgan, dokler ni postal sposoben, da sprejme duhovno dušo in z njo vse življenje. Tudi pri tej hipotezi bi bil človek postal človek še le v trenutku, ko mu je bila duša ustvarjena; toda tudi na prejšnjih razvojnih stopinjah ni bil nikoli naravnost rastlina ali žival, ampak razvijajoči se človek . . .“

Tako bi se morda moglo misliti stvarjenje človeka; toda od misli do resničnosti dejstva samega je še neizmerno daleč. Zato se pa sedaj vprašamo, da li se je človek po svojem telesu morda vendar le iz živalstva razvil?

2. *Jeli razvoj iz živalstva dokazan?*¹⁾

Na katerem stališču stoji v tem oziru znanost sedaj?

Haeckelijanec Wiedersheim je leta 1882. napisal knjigo „Der Bau des Menschen als Zeugnis für seine Vergangenheit“; leta 1892. je ta knjiga doživela že tretjo izdajo. Po njegovem bi bil človek sestavljen edino iz delov,

¹⁾ Wasmann, ibid. str. 284 — 307; Gander die Abstammungslehre str. 45 — 160.

ki so živalskim podobni ali iz živalstva preostali; ni ga skoraj organa v človeku, katerega Wiedersheim ne bi porabil v dokaz, da se je človek iz živalstva razvil. Da, prav natančno do najneznatnejših potez nam opisuje svojega predčloveka, kakor da ga je z lastnimi očmi gledal. Toda vse to je gola domišljija; noben dokaz ni pristen in veljaven, kakor sta Haman in Ranke v svojih delih točno dokazala!¹⁾ Zato se nam s temi sanjarijami ni treba pečati.

a) Biogenetični zakon.

Toda, kaj pa biogenetični zakon? Saj nam ta zakon izpričuje, da se je človek iz živalstva polagoma razvijal in nazadnje razvil do sedanje stopinje. Iz dejstva namreč, da so si zametki raznih živali toliko bolj slični, kolikor manj so razviti, je Haeckel sklepal, da vse živali izhajajo iz enostavne praoblike in da ta razvoj celega rodu v razvoju zametka ponavljajo. „Zgodovina zametka je skrajšana zgodovina rodu“, trdi Haeckel in hoče reči, da v kratkem razvoju zametka vsa bitja ponavljajo ves razvoj, po katerem so se v teku milijonov let od najnižjih oblik do današnje stopinje razvila. Tako Haeckel in njegovi pristaši.

Ali ta zakon obstoji? Reči moramo, da ne, ker se v razvoju nahaja mnogo več izjem, kakor pa tega pravila. Večina stopinj v razvoju posameznih živali se namreč nikakor ne vjema s hipotetičnimi stopinjami v razvoju iz prvotnih oblik. Zoper to dejstvo si je Haeckel

¹⁾ Wasmann ibid. str. 286.

pomagal trdeč, da je tukaj priroda tek razvoja popačila. Toda ne priroda, ampak on sam je skušal prirodni razvoj popačiti in ljudi prevariti s tem, da je z istim klišejem ponatisnil slike treh različnih zametkov, ki so seveda onda bili podobni.¹⁾

Sam Haman, učenec Haeckelov, trdi: „Iz spremembe jajca v dovršene oblike se nikakor ne da sklepati na prednike dotične živali; tako sklepanje je kar nemogoče. Razvoj zametka prikazuje, da se nobena oblika ne ponavlja, ampak, da je razvitek n.pr. živali z hrbtenjačo od začetka ves drugačen od onega pri živali z članki.“²⁾

Poglejmo razvoj pri človeku. Da je na nekih stopinjah razvitka nekako podoben stopinjam, ki so v nekaterih živalskih vrstah stalne, ni čudno, ampak lahko razumljivo. Saj se zamelek razvija od ednostavnosti k večji sestavnosti, od oblik bolj splošnih do bolj določenih; saj se začne z enostaničnim stanom in mora iti skozi razne večstanične, dokler ne pride do svojega vrhunca, kateremu je tekom razvoja zmeraj bolj in bolj podoben. To mora biti, če bi tudi ne bilo onega hipotetičnega razvoja raznih živalskih vrst od ene ali od nekoliko prvotnih. In Haeckel trdi, da je razvoj človeškega zametka očitno ponavljanje njegove rodovinske zgodovine! To je prazna domišljija in sanjarija!³⁾

1) Wasmann ibid. str. 288; Gander, ibid. str. 89.

2) Haman, Entwicklungslehre str. 38, pri Ganderju str. 86.

3) Bolj obširno glej Wasmann ibid. str. 188 sqq.

b) Sorodnost z opico.

Vkljub temu se trdi in oznanja sorodnost z opico; tu imamo dve hipotezi: ena trdi neposredno sorodnost človeka s podobnimi mu opicami, s primati; druga pa to sorodnost naravnost izključuje in trdi samo daljnjo sorodnost človeka in opice v skupni hipotetični obliki, ki se menda nahaja v starotercijêrni ali še predtercijêrni dobi.

Znanost torej še omahuje; no, kako pa dokazuje svoje hipoteze?

Za prvo hipotezo se navajata posebno dva dokaza. Prvi govori o tako zvani „placenti“ v zametku in trdi sorodnost človeka z opicami „primati“, ker imata enostavno „disco-placento“, med tem ko imajo nižje opice „bisdiscoidalno placento“. Toda te podobnosti prav nič ne dokažejo; vsaj se ne ve, da li so učinek sorodnosti ali so se pa razvile radi sličnih življenjskih potreb tekom razvoja. In zares najnižji sesavci „placente“ nimajo, najvišji jo pa imajo. V novejšem času so našli „placento“ tudi pri nekaterih členonožcih in še celo pri indijskem škorpijonu. Ali bi smeli trditi, da je sesavcem in človeku praded indijski škorpijon?

Toda Friedenthal¹⁾ je našel nov dokaz za gornjo trditev, našel je namreč krvno sorodnost človeka z opicami „primati“. V popularno-znanstvenih krogih so njegova poročila precejšnjo pozornost vzbudila. Kri človeška

¹⁾ Glej Wasmann ibid. str. 291 sqq.

namreč in ona višjih opic ima slične kemične lastnosti, ki so pa še slabo dokazane. Toda ali je znanstveno dopuščeno, da se radi kemičnih sličnosti krvi sklepa na isti rodovinski začetek? Ali je mar kemična sličnost in rodovinska sorodnost isto? Sklep bi bil le onda veljaven, ko bi se poprej dokazalo, da kemična sličnost izvira edino iz neposrednega krvnega sorodstva. To pa ne velja, ker onda bi bil tudi rak soroden s podgano, vsaj se ista kemična sličnost nahaja v krvi obeh.

Rodovinska sorodnost torej med človekom in višjimi opicami se je kaj slabo dokazala in vendar stoječ na teh dokazih kliče Friedenthal: „Ne samo, da od opic izhajamo, marveč smo sami prave opice!“

Iz tega vidimo, da hipoteza o naravnostnem sorodstvu človeka z višjimi opicami še ni prav nič dokazana; skoraj gotovo tudi nikoli ne bo, ker je v popolnem nasprotju z drugo hipotezo o živalskem rodu človeka. Ta druga hipoteza bližnjo sorodnost človeka z višjimi opicami kar naravnost taji. Po njej sta človek in višja opica le skrajna člana dveh neodvisnih, samostalnih razvojnih vrst, kateri izhajata iz enega prvotnega debla o početku tercijerne dobe ali pa še pred njo. Tako trdi Klaatsch iz Heidelberga in več drugih antropologov.

Ne bomo govorili o telesnih razlikah in sličnostih pri človeku in opici. Ako se pogleda razvoj možgan, zato potrebna vzravnana hoja človekova, ter tej hoji primerni sestav

rok in nog, mogli bi samo v tem oziru k večemu pritrditi Moricu Alsbergu,¹⁾ ki raziskavanja omenjenih antropologov sklene s stavkom:

„da je človek z opico naravnost soroden, o tem se še misliti ne more; o tem sorodstvu se more govoriti le v toliko, da sta oba združena edino v korenini istega rodovnika, kar končno za vse sesavce velja.“

Toda pritrdimo Wasmannu,²⁾ ki pravi, da tudi ta stavek ne velja, ker se mu protivi vsa paleontologija.

c) Paleontologija.

Naj ima besedo paleontologija. Ako se je človek tekom stotisočletij polagoma razvijal iz kake prvotne oblike, morala bi nam paleontologija na tem rodovniku vrstoma pokazati prav mnogo članov med prvotno obliko in človekom, kakor je sedaj. Saj nam paleontologija pri rodovniku opic pokazuje razna opična plemena (30 plemen polopic, 18 plemen pristnih opic) zakopana v raznih plasteh od tercijerne dobe do danes; toda hipotetični rodovnik človekov nam ne pokazuje niti enega fosilnega plemena, niti ene fosilne vrste: človek prednikov nima.

Toda v „Mestnem domu“ se je drugače trdilo.³⁾ Opisovali so se predniki človekovi, ki naj bi bili nekakov prehod iz opic k človeku. Rekli smo ravnokar, da hipotezo o direktnem

¹⁾ Die Abstammung des Menschen pri Wasmannu loc. cit. str. 295.

²⁾ loc. cit. str. 295.

³⁾ Slov. Narod št. 13 leta 1905.

sorodstvu človeka z opicami prirodoslovci sami kot nedokazano in nemogočo opuščajo; že s tega stališča nam morajo one prehodne oblike jako sumljive biti. Vendar si jih oglejmo.

Soditi po poročilu „Narodovem“, se je najbolj naglaševal „*Pithecanthropus erectus*“, „vzravno hodeči opični človek“, o katerem se je trdilo, da je ona zaželena prehodna oblika, med opico in človekom. Vprašajmo o tem prirodoslovce.

Gander o tem „*Pithecanthropus*-u“ takole piše: ¹⁾

„Leta 1891 je zdravnik Dubois našel na Javi fosilni vrh lobanje, kost iz stegna in dva kočnjaka. Lobanja se je dozdevala biti od opice, kost iz stegna pa od človeka. Dubois in drugi raziskovavci so trdili, da se je sedaj našel dolgo iskani srednji član med opico in človekom. Da je lobanja od opice, se je kmalu za gotovo dokazalo; celo anatom Schwalbe, pristaš opične teorije, to kar naravnost pove (v *Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie*) in sicer bi oblika kosti na čelu kazala na pasjo opico . . .“

„Kost od stegna je pa v anthropološkem zavodu v Monakovem Dr. Bumüller točno raziskoval in je prišel do zaključka, da je tudi ta kost od opice . . . Dubois je prvi svoji prijavi dodal tako nedoločen obris najdenega vrha lobanje, da se ni mogla zopet meriti in kost od stegna se je v resnici dozdevala, da je človeška. Virchow je dal napraviti prav

¹⁾ Abstammungslehre 144 sqq.

točen obris tega najdenega vrha lobanje in je kaj lahko dokazal veliko razliko med to in med ono človeško najdeno v Neandertalu. Potem pride Dubois v izredno sejo berlinskega antropološkega društva; ko je čul vse razne prigovore proti njegovim trditvam, je moral opični značaj najdenih predmetov sam priznati. „V poznejši publikaciji je podal popravljeni obris dotične lobanje, ki je popolno opična in je tudi mera popravljena. On prizna, da so morali veliki možgani biti mnogo manjši, kakor jih je poprej cenil.“ (Beck). O tem se pa nič ne čita v listih privržencev opične teorije.“

„Sploh je pa razvidno, kako negotovo je računanje velikosti možgan, ako se ima samo vrh lobanje pred seboj. Virchow jasno trdi: „po mojem mnenju je nemogoče pokazati, kakošen je bil spodnji del lobanje, ki spada k temu ali onemu vrhu njenemu“ . . .“

O kosti iz stegna je pa Bumüller po natančnem raziskovanju prišel do tega sklepa: „Na vsaki kosti opice bomo dobili znake, ki so tudi na človeški; od tod pa v posameznih slučajih ne smemo sklepati, da je to podobna oblika, ampak le to moramo in moremo trdit, da pri določitvi vrste ali plemena je odločilen splošni tip. Da je pa pri *Pithecanthropus* splošni tip oni od opice, je dovolj dokazano.“

Čujmo še, kaj o tem *Pithecanthropus* piše Wasmann: ¹⁾

„Ne more biti govora o tem, da je *Pithecanthropus erectus* zvezni član med višjimi

¹⁾ Loc. cit. str. 297 sqq.

opicami in človekom; ker sta namreč človek in opica, ako se morfologično prisposobljata, skrajna člana dveh razvojnih jako daleč razdvojenih vrst, je že samo po sebi izključen vsakoršen zvezni član iz starodiluvijalne ali mladotercijêrne dobe. Razen tega ima naš Pithecanthropus sicer nekoliko lastnosti, ki bi ga postavile med opice in človeka, toda druge ravno nasprotné posebnosti ga stavijo med nižjimi in vižjimi opicami našega časa. Na te posebnosti je opozoril sam profesor Schwalbe, kateremu je gotovo na tem ležeče bilo, da Pithecanthropusa visoko oceni in kar se da človeku zbliža. Zato tudi Klaatsch, Schwalbe in drugi nikakor ne pritrjujejo zdravniku Dubois, kateri je vsekako hotel in še hoče v Pithecanthropusu dokazati davno zaželenega in od Haeckela prorečenega opičnega človeka. Smatrajo ga in sicer po pravici kot postransko vejo opičnega debla, ki se vsled nekih pojavov približuje človeku. Pithecanthropus torej nikakor ni v rodovniku človeškem, ampak je v rodovniku sedanje opice. Zato se pa ne more več uporabljati kot dokaz, da se je človek razvil iz živalstva.“ Tako Wasmann. Kaj ne, kako drzovito igra z resnico, kdor v teh okolnostih trdi, da je Pithecanthropus očividni dokaz za živalski izvor človeka! O kako se ljudstvo vara!

Nekatere druge izkopine naj samo omenim. Mnogo se je govorilo o človeku „Neandertalskem“. Na Nemškem namreč je iz neke dupljine v „Neandertalu“ voda priplavila vrh

lobanje, o kateri se je sicer trdilo, da ima tip prehodne oblike od opice k človeku, toda o kateri se je dokazalo, da se ta oblika popolnoma sklada z lobanjo ljudi, ki še sedaj tam žive, in kakor je Schaffhausen izmeril, bi možgani merili 1220 cm^3 , torej več kakor pri sedaj živečih manj razvitih vrstah ljudi. Isto velja o krapinskih okostjih in o predzgodovinski lobanji od Spy.¹⁾

Paleontologija torej dokazuje, da človek prednikov nima, ampak da se brez prednikov v diluvijalni dobi hipoma pokaže.

Naj nam to trditev dokaže še prof. Branco, direktor na geologično-paleontologičnem zavodu vseučilišča v Berlinu. Na kongresu zoologov v Berlinu leta 1901 je govoril o „fosilnem človeku“. Vsi so govornika napeto poslušali, radovedni kaj misli ta strokovnjak o izvoru človeka iz živalstva. Wasmann je bil pričujoč in si je govor stenografiral.²⁾ On piše:

„Glavna vsebina tega govora je bila nastopna: človek se nam v zgodovini zemlje pojavi kot homo novus, kot nekaj popolnoma novega, ne pa kot potomec prejšnjih rodov. Večina današnjih sesavcev ima dolgo vrsto fosilnih prednikov v tercijski dobi, človek pa se hipoma in neposredno pojavi v diluvijalni dobi, ne da bi poznali kakega tercijskega prednika. Tercijskih človeških ostankov še ni; jako dvomljive vrednosti so pa sledovi

¹⁾ Wasmann, loc. cit. str. 300 sq.; Gander, loc. cit. str. 138. 140.

²⁾ Loc. cit. str. 302 sq.

človeškega življenja, o katerih se je mislilo, da so se v terciærni dobi našli. Pač pa se nahajajo pogosto ostanki človeka v diluviju. Toda diluvijalni človek se pojavi kot popolnoma razvit homo sapiens, umen človek. Večina teh najstarejših ljudi je imela čelo in lobanjo, na kakoršno bi smel vsakdo izmed nas biti ponosen. Niso imeli bolj dolgih opičastih rok, tudi ne bolj dolgih opičastih krajnih zob: ne, diluvijalni človek je v vseh svojih delih pristen človek.“

Temu učenjaku se lobanja „Neandertalska“ in ogrodje „Spyjsko“ dozdeva kot edina izjema. Toda lahko rečemo, da so te izjeme le preveč negotove in take, da se morejo različno razlagati, pa zato zgornjega dejstva spremeniti ne morejo.

In profesor Branco sam se vpraša: „Kdo je bil prednik, praded človekov?“ in si da sam pristno znanstven odgovor: „Paleontologija nam o tem ničesar ne pove; ona ne pozna nobenega praded človekovega.“ Ako prof. Branco potem ob koncu trdi, da se mora človek vendarle smatrati kot najbolj razvita žival, se pač tej nedoslednosti ne smemo čuditi, vsaj je govoril zoologom, ki edino zoološko vse presojaajo. Dobro piše Wasmann¹⁾: „V prvem delu je govoril Branco kot strokovnjak in je prišel do sklepa: mi ne poznamo nobenega prednika človekovega; h koncu pa, ko ni več kot strokovnjak govoril, je svoj znanstveni sklep poslabšal in je dodal: vkljub temu moramo iz

¹⁾ Loc. cit. str. 303.

čisto zoološkega stališča verovati, da človek od opic izhaja! „Sapienti sat!“ Zares, kakava dokazanim dejstvom ravno nasprotna! Mi pa z Reinkejem trdimo: „Dostojanstvo znanosti zahteva izjavo, da ona o začetku človeka ničesar ne ve.“¹⁾

IV. Sveto Pismo.

Slišali smo, da se more priznati Kant-Laplacejeva hipoteza o razvoju vesoljstva in naše zemlje po prirodnih zakonih iz prasnovi in da se sme o razvitku življenja v rastlinstvu in živalstvu tudi priznati ne ravno Darwinova, pač pa moderna descendenčna ali razvojna hipoteza, za kar se pa zahtevajo milijoni let.

Toda, kaj pa sv. Pismo? Ali nam ne govori o šestdnevnem stvarjenju? Ali ne trdi očitno, da so rastline in živali postale naravnost po izrečni zapovedi Božji? Onda govori sv. Pismo najpoprej o zemlji in njenem razvoju, potem šele o stvarjenju solnca, lune in zvezd? To pa vendar moderni znanosti kar naravnost nasprotuje.

Poglejmo si to zadevo bolj natanko, pa bomo videli, da prav razloženo sv. Pismo nikakor ne nasprotuje temu, kar je v pravi znanosti res dokazanega. O tem se bomo prepričali, ako najpoprej pogledamo, kaj sv. Pismo govori o začetku sveta, potem pa dotično poročilo razložimo.

1. Sv. Pismo.

O začetku sveta govori sv. Pismo koj v prvi Mojzesovi knjigi takole²⁾:

¹⁾ Pri Wasmannu loc. cit. str. 304.

²⁾ Zgodbe sv. Pisma, izdala družba sv. Mohorja str. 31—33.

1. V začetku je ustvaril Bog nebo in zemljo.

2. Zemlja pa je bila pusta in prazna in tema je bila nad brezdnom in Duh Božji se je razprostiral nad vodami.

3. In rekel je Bog: Bodi svetloba, in bila je svetloba.

4. In Bog je videl svetlobo, da je dobra in ločil je svetlobo od teme.

5. In je imenoval svetlobo dan in temo noč; in bil je večer in bilo je jutro, prvi dan.

6. Rekel je tudi Bog: Bodi trdina sredi vodá in loči vode od vodá.

7. In Bog je storil trdino, in ločil vode, ki so bile pod trdino, od vodá, ki so bile nad trdino. In zgodilo se je tako.

8. Imenoval pa je Bog trdino nebo; in bil je večer in bilo je jutro, drugi dan.

9. Rekel je pa Bog: Zbero naj se vode, ki so pod nebom, v jeden kraj in prikaži se sušina. Tako se je zgodilo.

10. In sušino je imenoval Bog zemljo, stoke vodâ pa je imenoval morja. In videl je Bog, da je bilo dobro.

11. In reče: Zemlja poženi zelišče, ki zeleni in dela seme, in rodovitno drevje, ki dela sad po svojem plemenu, čegar seme bodi v njem na zemlji. In tako se je zgodilo.

12. In zemlja je pognala zelišče, ki zeleni in dela seme po svojem plemenu in drevje, ki dela sad in katero ima sleherno seme po svoji vrsti. In videl je Bog, da je bilo dobro.

13. In bil je večer in bilo je jutro, tretji dan.

14. Rekel je pa Bog: Naj bodo luči na trdini neba in naj ločijo dan in noč in naj bodo v znamenja in čase in dneve in leta:

15. in naj svetijo na trdini neba in razsvetlujejo zemljo. In zgodilo se je tako.

16. Bog je naredil dve veliki luči: večjo luč, da bi gospodovala dnevno, in manjšo luč, da bi gospodovala noči in zvezde.

17. In postavil jih je na trdino neba, da bi svetile na zemljo,

18. in gospodovali dnevno in noči in ločile svetlobo in temo. In Bog je videl, da je bilo dobro.

19. In bil je večer in bilo je jutro, četrty dan.

20. Rekel je tudi Bog: Naj rode vode laznino živečo in perutnino nad zemljo pod trdino neba.

21. In ustvaril je Bog velike some in vsako živo in gibajoče se bitje, katero so bile rodile vode po njih vrstah, in vse ptice po njih plemenih. In videl je Bog, da je bilo dobro.

22. In blagoslovil jih je rekoč: Rastite in množite se in napolnite vode morja in ptice naj se namnože nad zemljo.

23. In bil je večer in bilo je jutro, peti dan.

24. Rekel je tudi Bog: Rôdi zemlja živo bitje po njegovem plemenu: živino in laznino in živine zemlje po njih vrstah. In zgodilo se je tako.

25. In storil je Bog zverine zemlje po njih vrstah in živino in vso laznino zemlje po njenem plemenu. In videl je Bog, da je bilo dobro.

26. In reče: Naredimo človeka po svoji podobi in sličnosti: in gospoduj ribam morja in pticam neba in zverinam in vsej zemlji in vsej lazni, ki se giblje na zemlji.

27. In ustvaril je Bog človeka po svoji podobi; po podobi Božji ga je ustvaril, moža in ženo ju je ustvaril.

28. In blagoslovil ju je Bog in rekel: Rasita in množita se in napolnita zemljo in podvrzita si jo in gospodujta ribam morja in pticam neba in vsem živalim, ki se gibljejo na zemlji.

29. In rekel je Bog: Glejta, dal sem Vama vse zelišče, ki rodi seme na zemlji, in vse drevje, ki ima v sebi seme svojega plemena, da bo živež Vama

30. In vsem živalim zemlje in vsej perutnini neba in vsem stvarjem, ki se gibljejo na zemlji in v katerih je življenje, da imajo za živež. In zgodilo se je tako.

31. In Bog je videl vse, kar je bil storil in bilo je jako dobro. In bil je večer in bilo je jutro, šesti dan.

To nam poroča sv. Pismo o postanku sveta in zemlje, rastlin, živali in človeka. Kako veličanstveno, zorno, enostavno, jasno!

Napisal je to poročilo mož od Boga navdahnjen, to se pravi: Bog je pisatelja nagnil, da je pisal, razsvetlil, da je ravno to pisal in nič družega, pa varoval, da ni nobene zmote napisal. To delovanje božje se je vršilo skrivnostno v duši pisateljevi, slično kakor deluje v naši duši milost Božja. Ni treba misliti, da je Bog pisatelju razodel novih resnic, ampak

le skrivnostno ga je tako vodil, da je od vseh resnic, katere je vedel, ravno to napisal.

Kakor so trdili judje in dokazujejo katoliški razlagavci sv. Pisma, je omenjeno poročilo spisal Mozes, rešitelj Izraelcev iz egiptovske sužnjosti v petnajstem stoletju pred Kristusovim rojstvom. Mozesu Bog tega ni razodel, ampak Mozes je o tem vedel iz ustnega izročila, kakor je v narodu živelo in ga je narod poddedoval od svojih prednikov in le ti po patrijarhih od prvih staršev, katere je pač Stvarnik sam o postanku vsega vesoljstva podučil. Verjetno je, da je bilo to ustno izročilo tudi že napisano in je Mozes za vseh svojih pet knjig uporabil razne spise.

Toliko naj zadostuje o izviru našega poročila: Čujmo sedaj, da li se ne protivi dokazanim podatkom današnje znanosti.

2. Razlaga.

Predno podam kratko razlago svetopisemskega poročila, naj poprej glavna načela omenim, po katerih se mora razlaga ravnati.

a) Načela.

Sv. Pismo nam opisuje, kako je Bog grešnega človeka odrešil. Zato nas pa tudi pouči o postanku sveta in človeškega rodu, ter o grehu prvih staršev.

V svetem Pismu ne smemo iskati učenosti in znanstvenih razprav o stvareh, ki se ne tičejo odnošaja ljudi do Boga. Ako sv. Pismo mimogrede iz verskih razlogov kaj govori o predmetih prirodnega znanstva, ozira se le na

Boga, ki je vsem dogodkom zadnji vzrok, ne pa toliko na prirodne zakone, katere je Bog prirodi ustvaril, da se po njih razvija.

Ker ne namerava ljudi o prirodi poučevati, zato ne govori znanstveno, kakor se dandanes govori v šoli, ampak poljudno stoječ na stališču onih, katere poučuje; zato pa tudi o prirodnih pojavih govori tako, kakor se vidijo, ne pa tako, kakor se morda v sebi vrše.

Kar sv. Pismo o prirodi pove, razlaga se dobesedno tako dolgo, dokler nas znanstveni napredek ne nagne dotične besede drugače razlagati. In kako hvaležni smo silnemu napredku prirodnih znanosti, ker nam pomagajo, da sv. Pismo bolje razumevamo, kar ravno posebno o stvarjenju velja.

Te glavne misli naj zadoste; strinjajo se z okrožnico Leona XIII. o razlaganju sv. Pisma.

b) Razlaga.

Razlag je prav mnogo; jaz bom izbral ono, katera se meni najbolj naravna dozdeva.

1. Prav dobro bo, ako v poročilu razločimo vsebino od oblike. Vsaj je oblika nekako umetna:

V prvi in drugi vrstici se govori o stvarjenju; od tretje do konca pa o zemlji, ki je bila pusta in prazna in z vodami pokrita, kako se je v šestih dneh razvila do lepote in življenja, kakor je sedaj na njej.

Že stari učitelji so pa opazili, da je ta šestorica dni razdeljena na dvakrat po tri dni; v prvih treh dneh se opisuje delo razdelitve:

razdeli se svetloba od teme, razdele se spodnje in gornje vode, razdeli se morje od kopnega; v drugih treh dneh pa se paralelno opisuje delo okrašenja: na nebu zasijejo solnce, luna in zvezde; v vodah in v zraku se pojavijo vodne in zračne živali, na kopnem se prikažejo živali in onda človek. Ali ni očitvidno, da je razdelitev v dvakrat po tri z omenjenim paralelizmom umetna in navlašč nameravana? Isto nam dokazuje okolnost, da pisatelj navaja devet del, toda ne v devetih, ampak v šestih dneh; zato pa dodeli po dvojce del dnevu tretjemu, petemu in šestemu; od tod je pač razvidno, da je teh šest dni umetno in namenoma v opis sprejeto.

Po pravici moremo torej razločiti vsebino, ki je razodeta, od oblike, ki je delo pisateljevo.

2. Kaj je torej vsebina tega poročila o prvem postanku in razvitku vseмира in zemlje? Pravim, da je ta razodeta prvim staršem; vsaj so morali znati in vedeti, od kod svet, od kod oni sami in kakošen namen imajo na zemlji, zato se jim je moral Bog sam razodeti. In zares se pozneje v sv. Pismu čita, kako ljubeznivo je Bog z njimi občeval.

Bog pa ni hotel prvega človeka podučiti o vsem onem, kar spada na prirodoslovsko znanost, ampak le o vsem onem, kar je bilo človeku potrebno znati, da je mogel svoji naravi in svojemu poklicu primerno živeti. Zato se mu je Bog razodel in mu povedal, da je „On v začetku ustvaril nebo in zemljo“, potem je pa še bolj natanko opisal zemljo, da je bila

s početka „pusta in prazna in da je bila tema nad brezdnom“; torej ni bila tako lepa, kakor ob času, ko je prišel človek na njo: ni bilo svitlobe, ne še takega obnebja, tudi ne kopnega, ne rastlin, ne živali, toda tudi vse to je narejeno po Njegovi volji, ker je on tako hotel. Tudi o vzvišenosti človeka je Bog prvega človeka poučil rekoč, da ga je ustvaril po svoji podobi in ga postavil gospodarja nad vsemi živalmi in nad vso zemljo.

Te resnice je prvi človek moral vedeti, da je spoznal svoje odnošaje do prirode in do Boga, ter je mogel namenu primerno živeti! Od Boga je prišel, vse ima od Njega, zato mora to svojo odvisnost spoznati in Njemu služiti: od tod zapoved, da mora posvetiti sedmi dan in prepoved, da od enega drevesa ne sme jesti, kakor sv. Pismo dalje pripoveduje, toda k naši nalogi več ne spada.

3. To je torej vsebina svetopisemskega poročila o stvarjenju sveta. Kar se pa tiče oblike, v kateri je ta vsebina povedana, vidimo na prvi pogled, da je poročilo polno antropomorfizmov, pisatelj namreč govori o Bogu in njegovem delu, kakor se govori o človeku in njegovem delu.

Dr. Mader takole razlaga: ¹⁾ „V začetku je ustvaril Bog nebo in zemljo. Ustvarjati je človeku toliko kolikor delati. Priroden človek si bode Boga predstavil prav po človeško kot delavca. Ko je pa pisatelj misel na božje de-

¹⁾ Schweizerische Rundschau, 1902, S. 171—189.

lovanje zbudil, je pač naravno, da to misel po človeško še dalje razpleta; zato more Božje delovanje omejiti na šest dni, sedmi dan pa govoriti o Božjem počitku, kakor tudi človek šest dni dela, sedmi pa počiva. Ta način mu da priliko, da od volje Božje izvede najbolj važno bogoslužno zapoved o posvečevanju sedmega dneva, in da na posamezna dela razdrobi vse stvarjenje, katero je imenoval nebo in zemljo, ter zorno pokaže, kako po stvarjenju vse od Boga prihaja, in da razen Boga ni nobenega bitja, kateremu bi se morala izkazovati čast Božja. Vse to je pa le nadaljevanje antropomorfizma. Vsaj se Bog ne utruji, kakor se utruji človek, ni mu treba prvotne tvarine z orodjem obdelovati, kakor umetnik obdeluje marmor, Bog samo hoče in zgodi se; zato pa tudi ne potrebuje počitka po delu. Ravno tako je, kakor da bi poročevalec hotel reči: ko bi bil Bog delal, kakor dela človek, delal bi bil šest dni, sedmi dan bi pa počival.“

„Sličnih antropomorfizmov je v sv. Pismu prav mnogo. Tudi prorok Izaija nam slika Boga, kako imade na gori vinograd, katerega prekoplje, kamenje proč odbere, vsadi vanj plemenitih trt, sezida stolp v sredi in mu tudi klet napravi. Ta vinograd, ki pomenja hišo Izraelovo, se je pri našem poročevavcu razširil v celo zemljo, katero Bog v šestih dneh iz prvega stanja obdeluje tako dolgo, dokler ne vidi, da je vse dobro. „Kakor hlapec koprne po večernem hladu“ (Job. 7, 2.), tako dela po navadni predstavi tudi Bog vsakega dne do

večera; ko se povrne jutro, povrne se tudi delo in se nadaljuje od dneva do dneva celi teden, „dokler more počivati in se veseliti na svoj dan.“ (Job. 14, 6.)

„Izaija je svojo alegorijo razložil; je pa li stari čitatelj našega poročila razumel, da se tu o Božjem delu le prav po človeško govori? To ni ravno potrebno. Tudi otrok svetopisemskih zgodb ne razume drugače kakor le bolj počutno in tudi drugače ne more; tako je morda tudi stari judovski čitatelj vso zgodbo razumel dobesedno in obleke ni razločil od telesa; vendar je prav lahko razumel temeljno misel, da je Bog vse ustvaril in da mora Njemu v čast posvečevati sedmi dan. Dozorelemu človeku se pa koj odpre, da so to antropomorfizmi.“

„Ako se v poročilu govori o naravnih dneh, je pa tudi to posledica antropomorfističnega pripovedovanja, saj dela tudi človek od jutra do večera. Zato se pravi: in bil je večer, namreč njegovega dela. Da je Bog zvečer z delom prenehal, je sedaj umevno; pri drugih razlagah se pa ne ve, zakaj ponoči Bog dela ne nadaljuje. Poročilo pravi dalje: in bilo je jutro, prvi, drugi . . . šesti dan; naravno, ker nočni počitek spada k prejšnjemu dnevu. Ni pa tako naravno, da je Bog kot delavec sedmi dan počival, zato poročilo ta počitek posebno naglašaja; to pa tudi zato stori, da prav zorno predoči človeku zapoved Božjo o sobotnem počitku.“

„Človek umetnik dá tudi ime svojim izdelkom . . . tako tudi Bog daje imena svojim stvarjem . . .“

„Delavec pregleda zvečer svoje delo, da li se je posrečilo, tako tudi Bog, ki se opisuje kakor človeški delavec. Zato se ob koncu vsakega dneva trdi: in videl je Bog, da je bilo dobro.“

Tako vidimo v poročilu dosledno izpeljan antropomorfizem, kakor se v sv. Pismu večkrat nahaja. Na ta način so vzvišene resnice o stvarjenju za vsacega tudi najbolj priprostega človeka prav jasno povedane. Kdaj in od koga so te večne resnice v tako obleko zaodete, pa ne vemo; morda so se koj prvemu človeku tako povedale in je poročilo tako zorno od rodu do rodu dalje šlo.

4. Dobili smo v poročilu točen verski pouk, znanstvenega pouka pa ne smemo v njem iskati. Poročilo pove, da nebo in zemlja nista večna, ampak da ju je v začetku Bog ustvaril. Kakošno je bilo nebo in zemlja koj po stvarjenju, da li morda neka prasnov z določenimi zakoni in silami, ki se je potem razvijala in razvila do današnjega stanja, o tem sv. Pismo ničesar ne pove, to naj ljudje sami raziskujejo. Vendar pa nekaj namigne: v prvi vrstici pravi, da je Bog ustvaril nebo in zemljo, v drugi pa pove, kakšna je bila zemlja pred današnjim razvojem, namreč pusta in z vodami pokrita; ne pove pa, kaj se je godilo od začetka pa do tega časa, svobodno naj znanost govori o razvitku po Kant-Lapacejevi hipo-

tezi! Sv. Pismo le to pravi, da „je bil nad vodami duh Božji“, namreč, da se je razvoj vršil po volji inteligentnega duha, po volji Božji, kakor smo tudi zgoraj dokazali, da mora biti.

O početku rastlin poročilo samo veli, da je Bog rekel, naj zemlja požene zelišča in drevja in pognala jih je: o tem, kako so zelišča, in sploh kako je nastalo rastlinstvo, da li v najbolj prvotnih oblikah, da li v eni ali v večih, o tem poročilo molči, edino to hoče, da je rastlinstvo postalo po volji Božji. Slično govori o živalstvu. Ako torej za sedanje vrste vednost zahteva nekakov rodovnik iz ene ali iz malega števila prvotnih oblik, naj le zahteva, samo da zahteve dokaže. Od kod pa prvo življenje? O tem prirodoznanstvo ne more govoriti, ker se peča edino z raziskavanjem onega, kar postoji. In ako za razvoj tolikih vrst zahteva milijone let, svobodno naj jih zahteva, kolikor jih le dokazati more: sv. Pisma to nič ne zadene, saj smo čuli, da poročilo nima namena popisati razvoj, kakor se je v resnici godil, ampak le to namerava, poučiti ljudi o stvarjenju sveta po načinu za nje primernem.

O človeku trdi poročilo, da ga je Bog ustvaril. Rekli smo, da duša prihaja naravnost od Boga, telo je pa vzeto od zemlje. Kako je Bog to telo naredil in mu vdihnil dušo kot vir vsega njegovega življenja, po kateri postane telo zares človeško telo, o tem nam ni nič znanega. Le toliko smemo reči, da po svetopisemskem poročilu je najbolj verjetno, da se telo ni skozi tisočletja razvijalo od prvotne

enostanične oblike do onega viška, da je bilo sposobno za sprejem duhovne duše, ampak da je prvo telo iz pripravne tvarine vzeto in z dušo poživljeno; in tudi paleontologija ne pozna nobenega prednika človeku, ampak mora priznati, da se je v vsej popolnosti prijavil hipoma.

Svetopisemsko poročilo torej in prirodoslovna znanost si kar nič ne nasprotujeta, marveč se predivno izpopolnjujeta, vsaj sveto Pismo ravno one resnice trdi, do katerih prirodoslovec kot tak priti ne more; prirodoslovec pa prikazuje razvoj sveta po prirodnih silah in pojasnjuje to, o čemer sv. Pismo molči.

Konec.

H koncu naj dodam še nekoliko misli.

1. Kaj ne, tvarina, katero smo preleteli, je po sebi jako obsežna, pa tudi za raziskovanje posebno težka, ker posega nazaj v davno minule čase in se peča s premnogimi, raznovrstnimi in pretežkimi predmeti. Koliko je treba delati in premišljevati, da se vsa vprašanja saj nekoliko razumejo; koliko je pa treba truda in dela, da sme in more kdo o tem samostalno soditi, govoriti, poučevati!

2. Vednost je sicer že močno napredovala, vendar je še v povojih, večinoma le še bolj ugiba, kaj je prasnov, kako se je razvijala, od kod tolikovrstno življenje in drugo. Res, precej stvari že dobro ve, toda kolika množina je onih, katerih še ni spoznala! Koliko

trditve je že morala kot napačne zavreči! In čudno je to, da se kot popolno napačne prikazujejo ravno one, ki se ne skladajo z verskimi nauki, marveč so jim protivne!

3. Da, v najlepšem skladu sta vera in veda, namreč nauki, o katerih sv. cerkev zapoveduje, da jih moramo verovati, ki torej niso le mnenja manj ali bolj gotova in pa znanstveno dokazane trditve prirodnoslovcev. Cerkvi pač ni treba verskih naukov spreminjati, pač pa vednost spreminja svoje nazore in trditve, ko pri raziskovanju razne svoje hipoteze razjasnjuje, od pomot očiščuje in se resnici zmiraj bolj in bolj približuje.

4. In to je naravno. Verske resnice se tičejo večnega življenja, po njih se mora tudi sedanje vravnavati: zato pa ne smejo biti nedoločne, dvomljive, prepuščene zmotljivemu človeškemu umu; ampak moral nam jih je Stvarnik sam razodeti in poskrbeti za to, da se nam ohranijo nepokvarjene in obranijo proti navalom ljudskih strasti. Poskrbel je, in sicer v razodenju, katero se nepokvarjeno varuje v katoliški cerkvi. Resnica pa ostane zmiraj resnica, ne more se spreminjevati.

5. Preiskovanje prirode in njenih moči je pa Bog pripustil ljudem samim. Človek naj prirodo preiskuje, naj spoznava njene sile in moči, naj jih vporablja v svojo korist, saj je gospodar sveta, naj v tem spoznanju napreduje, zmote popravlja in se resnici približuje. Zato pa vednost svoje trditve popravlja, spreminja, zametuje, izpopolnjuje. In koliko bolj varno

bi ona hodila, ko bi se na verske resnice saj v toliko ozirala, v kolikor se popotnik na kaži-pot ozira, da ne zabrede!

6. Kolika predrznost torej na podlagi negotove vede pobijati sv. vero, tajiti Boga in s predrznimi trditvami zapeljavati poslušavce, ki o njih samostojno soditi ne morejo! Kolika nespamet pa tudi in greh zoper Božjo resničnost, hoditi k takim predavanjem ter vero svojo in z njo večnost svojo izpostavljati največji nevarnosti!

7. Prosim vas, da mojo razpravo mirno prečitate, jo zrelo premislite in v pravi skrbi za svojo časnost in večnost bežite od onih, ki v navidezni učenosti Boga odstavljajo, vero izpodkopavajo, cerkvene nauke zasmehujejo, pa sebi in privržencem svojim časno in večno nesrečo nakopujejo.

Kazalo.

Stran

V Mestnem domu

I. Vesoljni svet (Vsemir)	6
1. Prasnov	6
2. Zemlja	7
a) Ali je prasnov večna	10
b) Ali je razvoj prasnovi zgolj mehaničen	12
3. Konec zemlje	15
II. Življenje na zemlji	18
1. Začetek življenja	18
2. Raznovrstnost življenja	23
a) Kaj pravi paleontologija	23
b) Ali ima Darwin prav	25
c) Ali naj se stalnostne teorije držimo	27
III. Prvi človek	31
1. Ali je zoologija kompetentna	32
2. Jeli razvoj iz živalstva dokazan?	37
a) Biogenetični zakon	38
b) Sorodnost z opico	40
c) Paleontologija	42
IV. Sveto Pismo	48
1. Sveto Pismo	48
2. Razlaga	52
a) Načela	52
b) Razlaga	53
Konec	60

